

Világok és virágok nyelvén

Legszebb a szombatvárók városa, ahol az idegenség véget ér.

(Uri Asaf: *A béke sátra*)

Uri Asaf izraeli születésű magyar képzőművész, aki bő egy évtizede már, hogy versekkel, szépprózával és esszékkal is időről időre a nagyközönség elé lép. Ami elsőként feltűnik, legyen szó bármelyik műfajról, a név idegensége. Több azonban, mint egyszerű gesztus, hogy a szerző a könyv fűlszövegében megmagyarázza saját nevét: „Uri a bibliai *Becalel*nek volt az apja, aki a Gyülekezet Sátrának kegytárgyait készítette, köztük a hétágú lámpást, melyre büszke vagyok. Az egykori *Asaf* (ejtsd: *Ászáf*) pedig Dávid király zsoltárosa volt.” A néveredet tehát ez esetben a művészi tehetség biblikus eredőjének a feltárását jelenti, de egyben lényeges, a kötet verseinek olvasását is meghatározó nyelvszemléletre is utal: az egyes szavak, mint jelek mindig többre, másra utalnak, mint elsőleges, a hétköznapi nyelvhasználatban előforduló jelölőik. S ez a más, ez a több szinte mindig a bibliai hagyomány irányában nyílik meg. Uri Asaf lírája végső soron abból a Northrop Frye által metaforikusnak nevezett nyelvből táplálkozik, melyen a Biblia jelentős részét is írták, s melyben a szavak és a dolgok még sajátos egységet alkottak: „Amikor a kimondott szó felett elsötétül az ég, / az erdő-mező hamuba borul.” (*Mikor a kígyó*) A bibliai nevek, intertextusok és idézetek Uri Asaf kötetében leginkább a zsidó kultúrkört elevenítik meg, de a versek utalásai révén az egész hellenizált, görög-római világ megidéződik, s azon túl egészen kortárs irodalomig, Sebaldig, Székely Magdáig és Donald Hallig jutunk. Ily módon tehát kultúrföldrajzi értelemben is bejárjuk azt a területet, amelyből mai Európa született.

A versek világa azonban hermetikusan zárt, a Uri Asaf költői nyelve leginkább az avantgárd jelhasználatot idézik. A szavak kombinációiból igen kevésbé alkotható újra valamilyen homogén jelentésegész, ami az olvasó számára első befogadói tapasztalatként regisztrálható a megértés nehézsége. Éppen ezért a kötetet olvasva számomra a legizgalmasabbnak azok a versek tűntek, melyek az olvasó számára is azonosítható hétköznapi jelenet leírásával indulnak, mint például az *Alex a pék* című versben:

Hajnal óta a kemence előtt áll.
Meglát és rókaszemével hunyorít,
csupasz lábujjai között sarat pumpál.
A huszonötös burában wolframszál,
az ablakból kenyérillat száll.

Ezt követően azonban a pék alakja és környező világa érdekes metamorfózison megy át:

Alex a pék beragyogja a tavat.
Eddig nem szívleltem az árnyékát,
de közünk van egymáshoz.
Lisztes sapkáján magenta bogarak.

Mégsem vagyunk tehát egészen magunkra hagyva az Uri Asaf-versek sajátos költői világában, már első olvasásra is nyilvánvaló: a kötet az értelemkeresésnek egy másik, de mindenképpen másfajta útját ajánlja fel számunkra. Az ismétlődő motívumok értelmezése kínálkozik olyan járható ösvénynek, melyen elindulhatunk. A növénynevekből például külön katalógust lehetne készíteni, s poétikai szerepük is igen sokrétű Uri Asaf költészetében. Egyrészt botanikailag is azonosítják azt a térséget, a Közel-Keletet, amire a kötet címe (*Jeruzsálemi erdő*) is utal. Másrészt néhány esetben a versnyelv fentebb már érintett, a hétköznapi nyelvhasználattól eltérő, leginkább talán mágikusnak nevezhető működésére utalnak: „A kakukkfűtől gyakran van lelkipurdalásom. / A kenyeret sózom és megeszem, / hátrafelé repülök / és nyelvet öltök. / Mögöttem rohan a boldogság.” (*Lelkipurdalás*) Máskor a növények latin neve ad lehetőséget ironikus nyelvjátékra: „Kedvencem a *parkinsonia*, / a narancs színű pillangóival. / Éjjel alszom, de mióta öreg lettem, / kérdésekre senki sem válaszol.” – olvashatjuk a *Parkinsonia* című vers első versszakát, s a cím lábjegyzetéből kiderül: „*Parkinsonia aculeata* – meleg vidéken honos fafajta”. A növénynév azonban ez esetben is elszakad eredeti, botanikai jelentésétől, és sokkal inkább az öregkori betegségekre történő (ön)ironikus rájátszásként lesz olvasható. S éppen ez az Uri Asaf-kötet egyik kulcsmotívuma: az öregség és a halál, a versek újra és újra ezt a témát járják körbe:

Az alvás meghalás.
Aludj sokat, ne félj!
Az alvás megközelíti a halált, de nem érinti,
hisz a halál felől az élet is csak megközelítés.
Ki visz el az eljövendő világba?
A halál vagy a szombat?
Megszoktam, hogy a fák zöldje hamis,
hogy a *bougainvillea* fekete is lehet,
és a kétlábon járó kígyó tojásban szunnyad.
Maradok ott, ahová hoztál.

A fentebb már idézett fülszöveg tartalmaz még egy fontos szerzői utasítást: „*A jeruzsálemi erdő*” verseiben javarészt egy bizonyos kísérő beszél hozzám, aki inkognitóban marad. Valóságos találkozásról szó sem lehet, de jó esetben a hátát láthatom.” Az edzett líraolvasó egyből rájön: ez amolyan költői játék, de tudja azt is, hogy érdemes ebbe a játékba belemenni. S bármennyire is inkognitóban marad a kötet verseinek beszélője, mégsem egészen indokolatlan feltenni a kérdés: ki is ez a valaki, aki ezekben a versekben hozzánk szól? *A jeruzsálemi erdő* nyitó, akár kötetmottóként is olvasható verse is az önazonosság kérdését állítja a középpontba: „[Az öreg Hillel] azt szokta mondani, / *Ha nem vagyok magamnak, ki van nekem? / Ha magamnak vagyok, mi vagyok? / Mikor, ha nem most?*” (Három kérdés?). A második, *Curriculum vitae* című versben gyanú ébredhet bennünk, hogy ha a kísérő nem is azonos a szerzővel, hisz háttal áll neki, nagyon „közel” van hozzá. A vers első sorát akár Uri Asaf születési dátumára történő konkrét életrajzi utalásként is olvashatjuk: „Két sivatagi ütközet között születtem.” S a jegyzet: „*El Alamein, Észak Afrika, 1942 nyarán*”. Megrendítő darabja a kötetnek a nagymama koncentrációs táborból fiának küldött levele. A szöveg hatása a dokumentum vélhető, feltételezhető, elképzelhető hitelességéből és a történelmi tudásunk adta végkifejlet megsejtéséből fakad: „*Szeretnék még látni, / erre a címre írjál*” – olvashatjuk a kurzívval szedett versszöveg zárlatát. Mindezekkel együtt is a versbeszélőnek sem a biografikus szerzővel való azonosítása, sem az alakmásként való meghatározása nem lehet egyedüli célravezető befogadói stratégia. Ez a meghatározatlan és meghatározhatatlan figura ugyanis, aki ezekben a versekben mint „kísérő” megszólal egyszerre lehet több ezer éves és mai, katona és áldozat, zsoltáros és hitetlen, zsidó és római polgár. Beszéde által egyszerre és egyként nyílik meg a bibliai múlt mítoszokba vesző régisége, a 20. századi történelmi katasztrófa, s a Közel-Kelet mai világa.

A legfontosabb talán mégis maga a viszony, ami a beszélő és a megszólított között kialakul, s amennyire kérdéses, hogy ki is a beszélő, éppen annyira talány, hogy ki a megszólított. Talán maga az Uri Asaf nevű költő? De akkor ki is írta ezeket a verseket? – sorolhatnám álnaiv kérdéseimet. De nyilvánvaló, hogy valójában arról van szó: próbáljunk meg dialógust kezdeni és folytatni ezzel a furcsa beszédű, számunkra sok esetben idegen, máskor pedig annyira ismerős világok nyelvét beszélő valakivel.

*

Uri Asaf költészete leginkább különösségével, a versbeszéd soha teljesen át nem sajátítható idegenségével hat, folyamatosan a megértés nehézségeivel, s annak szükségességével szembesít, s éppen ez által semmihez sem hasonlítható módon közvetít a magyar olvasó számára olyan nyelvet és kulturális tapasztalatokat, melyekben sem a mindennapok, sem a

mai magyar irodalom nem részesítheti. Talán Schein Gábor költészetének és prózájának egy része hasonlítható hozzá, Schein esetében azonban a zsidó vagy általában a közel-keleti kulturális hagyomány újramondása elsősorban intellektuális kihívást jelent, Uri Asaf lírája viszont, ha szabad ilyen egyszerűen fogalmazni: sokkal közvetlenebbül, s ezért természetesebben beszél el a zsidó identitás problematikáját.